

умов розвитку туристичної галузі, ужиття заходів для підвищення рівня зайнятості населення, створення сприятливого середовища для впровадження інвестиційних про-

грам і проектів. Натомість лише «латання дір» призведе до проїдання бюджету, застою, відсутності руху вперед і ні до чого іншого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз фінансових наслідків адміністративно-територіальної реформи // Проект SuFTAP. Системне управління фінансування адміністративно-територіальної реформи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fisco-id.com/download.php?m=an&l=ua&id=69>.
2. Бюджетний кодекс України, Закон України від 8.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Данилишин Б. Регионализм в Украине: реальность и перспективы / Б. Данилишин // Зеркало недели. – 2012. – 16 июня. – № 22(70). – С. 4.
4. Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована Законом України від 15.07.1997 р. № 452/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/280/97-вр.
6. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.
7. Коаліційна угода 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://samopomich.ua/wp-content/uploads/2014/11/Koalitsiyna_uhoda_parafovana_20.11.pdf.
8. Методика формування спроможних територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів від 08.04.2015 р. № 214 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?artid=248117469&catid=24671_1250.
9. Пасічник Ю. Бюджетна система України : [навч. посіб.] / Ю. Пасічник. – К. : Знання-Прес, 2006. – 607 с.
10. Пальчук В. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації / В. Пальчук // Україна: події, факти, коментарі. – 2017. – № 6. – С. 41–51 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr6.pdf>.
11. Програма діяльності Кабінету Міністрів України від 11.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247809587.
12. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.
13. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. №157-VIII // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
14. Сас О. Що таке децентралізація і навіщо вона всім нам? / О. Сас, // AgroPolit.com Гаряча політика. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://agropolit.com/blog/48-scho-take-detsentralizatsiya-i-navischo-vona-vsiam-nam#>.
15. Унгурян П. Бюджетна децентралізація, яку проводить уряд, дозволила наповнити місцеві бюджети / П. Унгурян [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/politika/byudzhetna-decentralizatsiya-yaku-provodit-uryad-dozvolila-napovnit-miscevi-byudzhethi-nardep-422949.html?sw=close>.

УДК 342.9

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ: ГОЛОВНІ КРОКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

REGULATORY AND LEGAL SUPPORT OF ADMINISTRATIVE REFORM IN UKRAINE: MAIN STAGES AND PERSPECTIVES

Григор'єва В.В.,
к.ю.н., доцент,

доцент кафедри спеціально-правових дисциплін
Донецький державний університет управління

Стаття присвячена аналізу підготовки правового поля проведення адміністративної реформи в Україні. Акцентовано увагу на важливості підготовки програмного забезпечення проведення адміністративної реформи та необхідності формування системи контролю та звітності з реалізації поставлених завдань.

Ключові слова: адміністративна реформа, напрямки адміністративної реформи, нормативно-правове забезпечення, публічне управління, публічна служба, інформаційне суспільство, електронне урядування.

Статья посвящена анализу подготовки правового поля проведения административной реформы в Украине. Акцентируется внимание на важности подготовки программного обеспечения проведения административной реформы и необходимости формирования систем и контроля и отчетности по реализации поставленных задач.

Ключевые слова: административная реформа, направления административной реформы, нормативно-правовое обеспечение, публичное управление, публичная служба, информационное общество, электронное управление.

With the advent of independence, Ukraine began a new stage in the state-building process. It requires the transformation of authorities affected by the objective reasons. The change lies in destruction of the dictatorial power of the communist government based on an administrative-command system of management and construction of a democratic state, in which people own all the authority. The changes of the state administration began at the beginning of the formation of statehood. Then the actual task was to search and form a new model of public administration, using the historical development of Ukrainian statehood as well as foreign background.

The normative-legal consolidation of administrative reform was important element of the goal, particularly, the establishment of organizational principles of public administration, the definition of principles, methods and forms of public management and administration. The main component of the modernization of public and management activities was establishment and regulation of management activities with the participation of citizens, establishment of their rights and responsibilities in relations with public authorities and guaranteeing of their observance and effective protection in case of violation.

With the accordance to the analysis of the part of the normative and legal program documents on the administrative reform in Ukraine, it can be stated that the proposed measures of reforming in the sphere of public administration provide for essentially constructive goals and measures, but most of them are marked by the declarative nature of political will. The actual lack of legal and regulatory control over the implementation of the administrative reform plan has led to a loss of public trust. Today, as never before, there is a problem of integrated solutions for the reform of management activities and its regulatory and legal consolidation, using the principles of legal technology, such as: expediency, timeliness, stability of legislation, control and effectiveness of legal regulation.

Key words: administrative reform, trends of administrative reform, regulatory and legal support, public administration, public service, information society, e-government.

Із набуттям незалежності Україна розпочала новий етап державотворчого процесу, що потребувало трансформації влади. Головною метою цього процесу, за обґрунтованими об'єктивними причинами, було розчеплення диктаторської комуністичної влади та характерної для неї адміністративно-командної системи управління та розбудова демократичної й правової держави, де влада залежатиме тільки від волі народу. Це потребувало широкомасштабних організаційних змін, які спрямовані на перетворення організації публічної влади та ефективність публічного управління й адміністрування.

Дослідженню питань адміністративної реформи присвятили свої праці науковці у галузі державного управління, однак значний внесок у розробку питань адміністративної реформи та її реалізації внесли правники: В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, В. К. Колпаков, І. Б. Коліушко, О. В. Кузьменко, В. С. Куйбіда, А. О. Селіванов, В. М. Шаповал, О. Ю. Янчук. Незважаючи на вагомий внесок науковців, залишається багато питань, які потребують узагальнення та подальшого дослідження, опрацювання реалізованих кроків для чіткого розуміння всіх процесів й формування правового поля для реалізації поставлених завдань.

Кроки щодо змін у тоді ще державному управлінні розпочалися на початку формування державності, актуальним завданням того часу було пошук та формування нової моделі державного управління, використовуючи історичний досвід розвитку української державності та зарубіжний досвід. Перші кроки цього трансформаційного процесу були важкими, на фоні активної підтримки думки, що «не варто поспішати із підтягуванням адміністративного права до європейських стандартів, зумовлених ринковими відносинами» [1, с. 99-101].

Консерватизм є необхідним елементом у процесах змін, оскільки будь-які значні зрушення повинні розпочинатися з аналізу вихідного стану та пошуку нових можливостей та планування. Процес планування є найбільш важливим етапом підготовчої стадії, який включає визначення чітких цілей, способів та засобів отримання очікуваних результатів.

Сучасний етап державотворення в Україні потребує осмислення подальших дій на шляху реформування публічного управління та дослідження еволюції української адміністративної реформи.

Важливим кроком у організації публічної влади стало прийняття Концепції адміністративної реформи в Україні 1998 р., що була спрямована на подолання трансформаційної кризи українського суспільства й створення сучасної, ефективної системи державного управління [2].

На зміну громіздкій малопрофесійній системі державного управління радянських часів був розроблений план комплексних змін, метою яких було поетапне створення системи управління демократичною європейською державою.

Важливо звернути увагу на завдання, які були поставлені у ході реалізації заходів адміністративної реформи, а саме:

- формування ефективної організації виконавчої влади як на центральному, так і на місцевому рівнях управління;
- формування сучасної системи місцевого самоврядування;
- запровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування як діяльності

щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання державних та громадських послуг;

- створення сучасної системи підготовки та перепідготовки управлінських кадрів;
- запровадження раціонального адміністративно-територіального устрою.

Реалізуючи напрями адміністративної реформи на створення нової правової бази, що регламентуватиме державне управління, роблячи акцент на пріоритетність законодавчої регламентації функцій, повноважень та порядку діяльності органів виконавчої влади, були прийняті Закони України: «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації».

Завдання щодо надання послуг з боку виконавчої влади було реалізовано з прийняттям Закону України «Про адміністративні послуги».

Реформування організаційних структур виконавчої влади є найбільш складною проблемою, що пов'язано з формуванням нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення державного управління. Головною метою цього напрямку адміністративної реформи була трансформація місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування та перерозподіл їх функцій та повноважень.

Кабінетом Міністрів України розроблено та схвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні та затверджено План заходів щодо її реалізації [3]. Поставлені завдання заплановано розв'язати шляхом:

- визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, здатних забезпечити доступність та належну якість публічних послуг, що надаються такими органами, а також необхідної для цього ресурсної бази;
- створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень;
- розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципом субсидіарності;
- розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади;
- максимального залучення населення до прийняття управлінських рішень, сприяння розвитку форм прямого народовладдя.

Важливим елементом трансформації системи державного управління було визначено реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування. Реформування державної служби в Україні покликано забезпечити підбір і розстановку високопрофесійних, чесних і патріотично налаштованих кадрів апарату управління. Особливо зверталась увага на необхідність у ході адміністративної реформи законодавчого унормативування інституту служби в органах місцевого самоврядування (муніципальної служби) [2]. Проголошені у Законах України «Про державну службу» та «Про службу в органах місцевого самоврядування» принципи державної служби (професіоналізм, компетентність, ініціативність, чесність, відданість справі, персональної відповідальності за вико-

нання службових обов'язків і дисципліни) було спрямовано на виконання головного принципу – служіння народу України.

На реалізацію основних цілей державної кадрової політики було схвалено Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 рр. [5], якою передбачено:

- розроблення механізмів залучення до роботи у сферах державного управління висококваліфікованих фахівців, успішних підприємців, працівників фінансово-економічної сфери, здібних випускників вищих навчальних закладів;

- відновлення технології добору кадрів для зайняття управлінських посад із числа працівників, що мають досвід роботи на посадах нижчого рівня у відповідній сфері діяльності;

- формування дієвого кадрового резерву на зайняття керівних посад у сферах державного управління;

- посилення вимог до моральних якостей осіб, які залучаються до управлінської діяльності, з метою уникнення можливих проявів корупції, запобігання виникненню конфлікту інтересів, удосконалення процедури дисциплінарного провадження;

- впровадження сучасних технологій управління персоналом для успішного вирішення виробничих і управлінських завдань у державному секторі економіки.

Важливим кроком програмного забезпечення адміністративної реформи в Україні є затвердження Президентом України у 2000 р. Програма інтеграції України до ЄС, яка повинна була «стати головним інструментом загальної стратегії на шляху наближення України до ЄС за всім спектром співробітництва» [6].

Одним з критеріїв членства в ЄС, насамперед, є необхідність проведення відповідних реформ з поступовим досягненням відповідності копенгагенським критеріям, що передбачає роботу в таких основних напрямках, як реформування органів виконавчої та судової влади і співпраці Міністерства юстиції України з судами; проведення адміністративно-територіальної реформи; формування основ політики регіонального розвитку, зокрема законодавства щодо розподілу компетенції, бюджетів, податків.

Так, головним напрямком побудови демократії є, зокрема, створення ґрунтовної неупередженої системи контролю – судового контролю. Вимогою інтеграційних процесів є створення та і функціонування судової системи, для чого потребують вирішення питання не тільки самої судової системи, а й управління судами, програми підготовки суддів і підвищення їх кваліфікації.

Правовою основою формування інформаційного суспільства є Конституція України та Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні [7], План дій «Україна – Європейський Союз», Європейська політика сусідства [8], схвалені Кабінетом Міністрів України, та інші нормативно-правові акти, відповідно до яких держава створює умови для розбудови інформаційного суспільства в Україні.

Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах життя є вимогою часу, але розроблення та впровадження їх у державному управлінні є більш системним питанням, що передбачає розвиток національної інформаційної інфраструктури, здатної до інтеграції у світову інфраструктуру. Головними цілями на цьому шляху є: розвиток електронної демократії; підвищення якості та доступності адміністративних послуг, спрощення процедур їх надання і скорочення відповідних витрат; деперсоніфікація надання адміністративних послуг як інструмент зниження рівня корупції; забезпечення відкритості інформації про діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування, розширення доступу до неї та надання можливості безпосередньої участі як інститутів громадянського суспільства, так і громадян

у процесях підготовки і проведення експертизи проектів актів законодавства; здійснення контролю за результативністю і ефективністю діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; поліпшення стану інформаційної безпеки.

Важливим інструментом реалізації програми інформаційного суспільства є електронне урядування, впровадження якого здатне змінити саму природу влади. У країнах світу зроблені вже конкретні кроки уперед на шляху прозорості та підконтрольності влади, а саме це – впровадження та розвиток електронного урядування як пріоритетний напрямок розвитку інформаційного суспільства. Про це свідчить прийняття низки міжнародних актів, спрямованих на функціонування інформаційного суспільства, а саме: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи з питань е-урядування 2004 р. [9], Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства 2000 р. [10], Декларація про європейську політику у галузі нових інформаційних технологій, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 1999 р. [11].

На виконання міжнародних домовленостей у 2010 р. Кабінет Міністрів України, схвалюючи Концепцію розвитку електронного урядування в Україні, сформулював мету впровадження електронного урядування, а саме «створення якісно нових форм організації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх взаємодія з громадянами та суб'єктами господарювання шляхом надання доступу до державних інформаційних ресурсів, можливості отримувати електронні адміністративні послуги, звертатися до органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням Інтернету» [12].

Демонстрацією змін на сучасному етапі адміністративної реформи є Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», запропонована Президентом України у 2015 р. [13], та затверджений Кабінетом Міністрів України План заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 р. [14].

Вирішуючи головне завдання Стратегії, а саме – впровадження «європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі», першочерговими програмами визначено, поряд з реформою системи національної безпеки та оборони, оновлення влади та антикорупційна реформа, судову реформу, реформу правоохоронної системи, а також децентралізацію та реформу державного управління.

На вирішення поставлених проблем, зокрема повернення довіри до влади, спрямований План дій впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2014–2015 рр. [15]. Першочерговим завданням на шляху оновлення публічної влади визначено реалізацію Кабінетом Міністрів України зобов'язань щодо сприяння діяльності інститутів громадянського суспільства, їх участь у формуванні та реалізації державної політики та впровадження технологій електронного урядування та розвиток електронної демократії.

Схвалена Верховною Радою України Програма діяльності Кабінету Міністрів України 2014 р. [16] головним завданням ставила оновлення державної політики, у т. ч. оновлення державного управління, роблячи акцент на очищенні влади та боротьбі з корупцією. На реалізацію поставлених завдань були прийняті низка законів, зокрема: «Про очищення влади», «Про державну службу», «Про ліцензування видів господарської діяльності», внесено зміни у Бюджетний та Податковий кодекси України.

Проголошуючи принцип забезпечення зростання рівня життя громадян і підвищення його якості в результаті сталого економічного розвитку у Плані пріоритетних дій Кабінету Міністрів України на 2016 р. [17] знову закладено ідею оновлення державного управління, побудованого

на підвищенні якості державного управління та державних послуг. Були також визначені шляхи реалізації поставлених завдань, зокрема щодо децентралізації та реформи публічної адміністрації.

Реалізуючи системні реформи в Україні Кабінет Міністрів України розробив та затвердив Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 р. та План пріоритетних дій Уряду на 2017 р. [19], концентруючи увагу на розбудові системи урядування, яка буде здатна виробляти і реалізовувати цілісну державну політику.

Нормативно-правове забезпечення адміністративної реформи є способом закріплення головних напрямків та заходів модернізації публічного управління. Саме за допомогою норм права встановлюються організаційні засади самої публічної адміністрації і безпосередньо здійснення публічного управління. Досвід показує, що реформування – це тривала й складна робота, яка потребує у значній мірі політичної волі владних структур та зусиль усього суспільства, що можливо лише при створенні умов прозорості та відкритості влади. Успішність реалізації адміністративної реформи значно залежить від розуміння та підтримки громадянами цілей та завдань адміністративної реформи, зацікавленості громадянського суспільства у результатах реформи, що стає можливим за наявності діалогу між владою та суспільством. Наявність об'єктивної інформації про хід та результати здійснення адміністративної реформи є однією зі складових такого діалогу та є особливо актуальним у період розвитку інформаційного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пахомов І. М. Чи потрібна поспішність у реформуванні адміністративного права? / І. М. Пахомов // Право України. – 1999. – № 2. – С. 99–101.
2. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/810/98>.
3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2014 року № 333-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
4. Про затвердження плану заходів щодо реалізації реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 червня 2014 року № 591-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-%D1%80>.
5. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки : Указ Президента України від 01 лютого 2012 року № 45/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>.
6. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 14 вересня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00>.
7. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 386-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p>.
8. План дій «Україна – Європейський Союз» від 12 лютого 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_693.
9. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи з питань е-урядування від 15 грудня 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/T/E/Com/press/News/2004/20041216_REC_CM.asp.
10. Окінська хартія глобального інформаційного суспільства 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c&find=1&typ=27>.
11. Декларація про європейську політику у галузі нових інформаційних технологій 1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c393y1999>.
12. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 року № 2250-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-p>.
13. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
14. Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 березня 2015 року № 213-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213-2015-%D1%80>.
15. Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2014–2015 : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 1176-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1176-2014-p>.
16. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України : Постанова Верховної Ради України від 11 грудня 2014 року № 26-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/26-19>.
17. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2016 року № 418-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/418-2016-p>.
18. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України : Постанова Верховної Ради України 14 квітня 2016 року № 1099-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1099-19>.
19. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2017 року № 275-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249935442>.